

УДК 821.161.2-1.09(477.82)

Л. Б. ЛАВРИНОВИЧ

«ЛІТО ГОСПОДНЄ ВСЕРЕДИНІ НАС»: ВІЧНЕ ТА ПРОМИНАЛЬНЕ В ПОЕЗІЇ К. МОСКАЛЬЦЯ

У статті здійснено аналіз збірки вибраного К. Москальця «Поезія Келії» (2017) в аспекті поетики темпоральності, завдяки якій конкретизується концептуальна картина світу, зображена в ліриці автора.

Поезія, поряд із філософією та релігією, належить до тих сфер людської культури, які є способом її осягнення, тлумачення, наближення до феноменів часу та вічності. Творчість К. Москальця продовжує поетичну традицію їх осмислення. Елегійний мотив минулості буття пов'язаний у поета з західноєвропейською філософською і поетичною та дзен-буддистською традицією, проте автор доповнює світоглядні запозичення національним колоритом. Базовий концепт поетичного світу К. Москальця «вічність» пов'язаний із філософськими ідеями Платона, М. Гайдеггера, Ф. Ніцше та східними впливами. Ніцшеанський мотив циклічності часу, сприйняття світу як вічно повторюваних подій реалізовано в поезії і на рівні алюзій, і за рахунок наскрізної уваги автора до зображення зміни сезонів як вічного колообігу природи.

Ключові слова: сучасна українська лірика, К. Москалець, поетика, темпоральність, час, вічність.

К. Москалець належить до тих сучасних українських авторів, для яких поезія є діалогом зі світом, де ліричне Я прагне не так і не стільки виразити себе, як шукати відповіді на універсальні питання буття. Точно промаркував домінанти творчого мислення поета Т. Пастух, який зацентрував на тому, що художній текст для автора є засобом його «само-трансцендування та само-викшталтування як духовної істоти» (йшлося про конкретний твір, але ця теза точно відбиває дух творчості українського поета загалом) [5]. Він-таки визначив основні параметри художньої філософії К. Москальця: пошуки абсолютного смислу, глибоке усвідомлення трансцендентних основ світу та відчуття особистісного долучення до цих основ, усвідомлення зв'язку між Мовою та Абсолютом, поєднання дзен-буддистської та християнської духовних традицій, втеча в «нікомуненалежність» (один із наскрізних образів-мотивів автора), долучення до трансцендентного через простір культури та ін. [6]. Осмислювали творчість К. Москальця М. Барабаш (яка додає до перелічених Т. Пастухом важливі аспекти медитативної заглибленості, екзистенційності та говорить про шлях поета «від трансцендентно-онтологічного, буддистського осяяння» до «християнсько-аксіологічного осягнення» [1]), О. Сливинський («ідеальна рівновага між відстороненістю і причетністю, між дзенським самозаглибленням і палкою розмовою», «письмо спокою, ретельної рефлексії» [8]), Р. Свято (яка проаналізувала Москальцеві образи-символи троянди та снігу та зосередила

увагу на християнських світоглядних домінантах автора), В. Карп'юк, Н. Пахаренко, О. Чекан та ін. З-посеред перелічених домінант Москальцевого творчого вираження дослідники зазвичай не згадують менш очевидну, але важливу систему мотивів, пов'язаних із рефлексіями, дотичними до темпоральної проблематики. Проте вони становлять вагому частину авторової поетичної аксіології та формують розгалужене поле смислів, які «нарошують» інші та в сукупності з ними творять самобутній поетичний універсум. Це й визначає актуальність дослідження. Мета пропонованої розвідки – аналіз темпоральних аспектів поезії К. Москальця, зокрема реалізація в його ліриці концепту «вічність». Матеріалом дослідження є збірка вибраного «Поезія Келії» (2017).

Насамперед, низка поезій збірки містить елегійний мотив проминальності всього сущого і всіх людських діянь. Цей мотив, далеко не новий в європейській ліриці (ще від часів Горация, кн. II, ода 14), особливо потужно заявив про себе в бароковій та романтичній традиціях, і, вочевидь, автор її продовжує, хоч так само важливим є ще одне джерело впливу – дзен-буддистська філософія, з її доктриною непостійності, плінності й тлінності всіх явлених форм буття та з одним із основоположних її принципів – «мудзе», тобто своєрідного способу бачення, при якому гостро відчувається швидкоплинність часу, ефемерність, крихкість, мінливість кожного моменту буття, а світ розкривається у своїй безперервній мінливості. У К. Москальця, проте, такі світоглядні запозичен-

ня «обростають» чи виразним, чи ледь уловимим національним колоритом: «Стерня висока і високі зорі. / Між ними літо бабине летить. / Між ними вітер грається у мить, / якої через мить уже не стане / у слові понад шерхлими вустами / вже літньої, ще гарної жони» [3, с. 8]. Минущість усього суцього, явленого між небом і землею, втілюється в образі «летючого» бабиного літа й довершується за рахунок тавтологічного повтору образу миті («грається у мить» – «через мить уже не стане»), параномазії («літо бабине летить» – «вже літньої, ще гарної жони») та антитези («вже» – «ще»).

Схожі мотиви висновуються в поезіях циклів «Думи» («Долі своєї не знає ні пес, ні поет, ні Зевес. / Хто пригадає життя попереднє чи ціну складе / проминанню сусіда?» [3, с. 42]; («...людина – мов роса на павутинні / нетривка...» [3, с. 44]), «Пісня старого пілігрима» («Життя проминає, / за яворами ховаючись» [3, с. 72]), в поезії «Лиш на рідній землі ти напишеш ту книгу» («Земле, книго моя, проминуло усе – безпечальність, високії думи, / де ж я був, скільки часу я стлумив?» [с. 6]), у знаменитому «Ти втрете цього літа зацвітеш» («... і пам'ятай: два дні всього цвісти» [3, с. 90]) та ін.

У поезії «Немає нікого у весняному надвечір'ї...» [3, с. 98–99] спостерігаємо низку екзистенційних мотивів (насамперед, мотив самотності та «вкинутості» в існування), які ніби шарами накладаються один на одного і де особливо виокремлюється мотив людської проминальності: «добрі чисті вічні зорі / а ми злі брудні минуші». Коловорот існування, зіставний з індуїстським колесом сансари – колообігом народжень і смертей – у К. Москальця звужується до колообігу днів і років, хоч за межі цієї звичності вийти так само складно чи майже неможливо: «і кожен наступний день – / це попередній день / колеса крутяться життя минається / стара поорана платівка крутиться / голка ніяк не перескочить / до наступної борозни / видобуваючи все ті ж сонця / і хмари» [3, с. 98]. От лише «платівка» людського життя рухається все швидше, час людського життя ніби намагається себе ж перегнати, поступово пришвидшуючись, «і через це прискорена мелодія / видається смішною / смішний вітер / смішне сонце / веселі сльози / кумедний розпач тих / кого немає у весняному надвечір'ї» [3, с. 98]. Стан зосередженості ліричного суб'єкта в / на часі «весняного надвечір'я», коли «немає нікого», виявляється чи не єдиною для нього реальністю, – звідси майже гротескні образи, які творяться на основі

оксиморона: усе з ракурсу усамітнення видається далеким і смішним. Проте сам образ усамітнення амбівалентний: це і благо (добровільне усамітнення дає можливість віддатися екзистенційним пошукам), і причина страждання (бо людина як істота соціальна прагне знайти спорідненість в Іншому). Так чи інакше, на різний манер фраза «немає нікого у весняному надвечір'ї» звучить у творі тричі, стаючи смисловим центром поезії, особливо з огляду на використання поетичної фігури анепіфори – повтору, щоправда видозміненого, перших та останніх строф вірша; а також із огляду на завершальні слова тексту, де знову спостерігаємо повтор, тепер тавтологічний («...немає нікого нікого нікого ні-ко-го» [3, с. 99]), який виокремлює найважливішу лексему повторюваної фрази. У цьому-таки вірші сконденсовано, лапідарно звучить мотив суперечливих стосунків людини з Богом: «і той хто увімкнув цю гру / забуде де вимикач / до чого тут ми / хіба ми причетні / до відшукування причетного» [3, с. 99] (алюзія на Г. Чубая).

Пам'ять як репрезентант минулого, яке вже ніколи не вернеться, – химерна, але все ж опора у світі швидкоплинностей, бо саме вона творить людську ідентичність. Спогад у К. Москальця, як-от у поезії «згадую гнізда покинуті», – радше болючий, ніж світлий: дається взнаки ще не пережитий приватний травматичний досвід: «навіщо згадувати покинуті гнізда / навіщо згадувати гнізда / навіщо згадувати / згадую гнізда покинуті / безпорадності власної землі пустельні / сприймання свого не назву уже іменем птаха / згадую [3, с. 106]. У цитованому уривку спостерігаємо, крім іншого, один із улюблених прийомів автора – повтори, які в Москальця формують особливий ритм та додають тексту ефекту ритуальності, творячи своєрідну сугестивну ауру, яка довершує образ втраченого, але так і не пережитого минулого.

Загалом традиційні для раціонального мислення модуси минулого, теперішнього та майбутнього мало важать у поетичній онтології К. Москальця. Поет філософського складу, який любить усамітнення (тут: ліричний суб'єкт), – завзятий читач Платона, Гайдегера, алюзії на твори яких повсюдно виринають у збірці; тож у його картині світу знаходимо думки, суголосні ідеям цих та інших великих мислителів, а також образи-поняття, характерні для різних релігійно-філософських доктрин. І все це в сукупності відбивається

на його уявленні про природу буття, зокрема й темпоральну.

Спрошено, в найзагальнішому вигляді його можна витлумачити, апелюючи до базових філософських концептів «міф про печеру» (Платон) та «мова є дім буття» (Гайдеггер). Перший із них указує на знамениту алегорію давньогрецького філософа («Держава»), згідно з якою людина – в'язень печери, що пізнає органами чуття лише ілюзорну реальність. Натомість істинна дійсність відбивається невиразними тінями на стіні печери. У трактаті «Федон» Платон увиразнює цю думку, визначаючи чуттєвий світ як в'язницю для безсмертної (отже, вічної) душі та стверджуючи, що цілком долучитися до досконалого розуму можна лише в потойбіччі, коли душа позбудеться тіла. Другий концепт – не менш знаменита фраза найвпливовішого філософа ХХ ст., яка акцентує на визначальному зв'язку мови та буття: «...думка дає буттю слово. Мова є дім буття. В оселі мови мешкає людина. Мислителі й поети – мешканці цього житла. Їхня сфера – забезпечення відкритості буття, наскільки вони дають їй слово в мовленні, тим самим зберігаючи її в мові» [9, с. 192]. Прямий чи опосередкований відгомін обидвох концептів неодноразово знаходимо в поезії Москальця: скажімо, платонічні тенденції – в поезіях «Символ троянди» (де автор створює образ «божественного Платона» у рік його смерті), «Єва» («... життя теперішнє й тутешнє – сон без краю / тебе ніхто не зможе розбудить» [3, с. 153]), «Поглянь на тих, кого бездумна hyle» (де у фіналі вірша з'являється образ «щойнопрочитаного «Федона» [3, с. 162]), «Медитація» [3, с. 178], у поемі «Для вечорів» («Як добре буде повернутися з доріг / У справжнє небо, де справдешній дім...» [3, с. 187]) тощо. У поезії «Осінній вечір крив ліси соснові» є й пряма вказівка на слова та ідеї Гайдеггера («Сотався понад нами вічний спів / І дім буття стався у розмові» [3, с. 238]).

Тут нарешті виходимо на важливу для Москальця тріаду, яка демонструє його «стосунки» з темпоральними аспектами буття: без-мов-ність – вічність – Абсолют. Мова як дім буття у Москальцевій аксіології є інструментом творення платонівського «печерного світу», що його автор, застосовуючи індуїстську термінологію, називає в поемі «Для троянди» «майєю» – минущою ілюзією, яка приховує справжню природу дійсності. Мова – радше ілюзія слова-Логосу («мова – найбільша омана» [3, с. 133]), бо відбиває не вічне,

а проминальне: «Отак з нікому не належної дійсності / Виникає майя (тут і далі розрядка автора поезії – Л. Л.), якій належать усі люди. / Майя слова, майя назви, / Ілюзія власності, залежність від ілюзії / І зумовленість нею» [3, с. 133]. Ліричний суб'єкт шукає істинну, позачасову, асоційовану з вічністю й Абсолютом дійсність: «Якщо ти знешкодиш мову, / тоді, коли чистий подих і чисте мислення / Зіллються, – / Тоді щезнуть припущення, / невпевненість і недовіра до себе, / а буде дійсність, одночасна з тобою, / і ти – одночасний з дійсністю, / і ти будеш дійсністю» [3, с. 136], і далі: «Встань і вийди з минущої ілюзії / У вічну дійсність; / Адже ти прагнеш тільки цього» [3, с. 141]. Образ «вічна дійсність» кілька разів, майже рефреном повторюється в поемі «Для троянди» та вкотре в такий спосіб підкреслює інтенції ліричного суб'єкта.

Пошук Божественної вічності – наскрізний мотив і в інших творах збірки. Автор досить чітко маркує «відголоски» вічності у «видимому» бутті: скажімо, в поезії «Ця несподівана довго очікувана» з присвятою «Мамі» таким є образ «тиші свідомості», що доповнюється цілим асоціативним рядом, де поєднуються і сакральні-релігійні смисли («тиша Пречистої Діви Марії світанку»), і думки «про незнищенність минущості», і спогад про «тишу дитинства», асоційовану з «білосніжністю маминого робочого халата». Завершується вірш парадоксом-антитезою, яка асоціативно відсилає до буддистської «шуньяти» – порожнечі як стану найвищого просвітлення, що водночас є виявом злиття з вічним Абсолютом: «...цієї тиші і чистоти / не було ніколи / тому що вона / є / вічно» [3, с. 212].

Світлий спогад про минуле / минуше, молитовний настрій, природа, високе мистецтво – спонука до думок про вічність, особливо коли вони накладаються на роздуми про життєві втрати. У поезію «Роковини» (пам'яті Володимира Кашки) автор уводить образ «вічних речей», які насправді, буквально не є «речами»: «І бентежитьесь, тремтить / Черемшини гола віть, / Наче йдеться про любов / І про інші вічні речі» [3, с. 235]. У цьому сенсі цікавий підхід К. Москальця до формування поетичної фрази: автор замінює епітетом «вічні» ряд понять, які важливі для ліричного суб'єкта в аксіологічному плані, – і цього виявляється цілком достатньо (своєрідна економія мовного матеріалу), щоб сконденсовано передати зміст фрази. Тут-таки завдяки цілій

низці лексем із відповідною семантикою автор вибудовує насичений темпоральний орнамент: «Знову осінь, брате мій. / Час відтворення подій, / Час квітання. / Де ти зараз? Угорі? /... / Чай заварений стоїть, / Сигаретка мерехтить. / Рільке. Вечір» (підкреслення наше – Л. Л.) [3, с. 235]. Та й сама назва поезії – вказівка на певний часовий етап, пережитий після смерті побратима автора по Бахмацькій школі поетів.

Загалом тема смерті виникає у збірці доволі часто і звучить амбівалентно. З одного боку смерть – це небуття в Абсолюті, життя із непроявленими / непобаченими / невідчитаними сакральними сенсами. Майже сюрреалістична замальовка гуцульського вечора у присмерковій грудневій Ворохті (вірш «Мисливці на снігу» із присвятою «Василеві Герасим'юку, побратимові») містить епізод, який демонструє стан пристрасного пошуку ліричним Я відповіді на питання та неможливості її знайти: «малі гуцули зі свічками зупиняють, / питаючи, як довго буде смерть. // Як довго буде смерть..... / Хіба я знаю?» [3, с. 201]. Авторський пунктуаційний знак – повторювана трикрапка – відіграє тут як інтонаційну, так і логічно-змістову функцію (виділення і замовчування) та увиразнює вживання апосіопези – стилістичної фігури умовчання, яка полягає в несподіваній свідомій недоговореності, незавершеності фрази та акцентує на недосконалому людському пізнанні.

Проте спостерігаємо у збірці й інші настрої: у контексті поетичного осягнення короткочасності людського життя і неминучості фізичної смерті ліричний герой тужить за нею, жадає її – як виходу в стан повної свободи і безмежжя часу. Смерть як остання межа людського існування стає початком входження у вічність. Це момент осяяння, зникнення ілюзорного, єднання душі з абсолютним буттям. Тут, вочевидь, знову маємо відголосок східної традиції: в арабській містиці палке бажання побачити Бога асоціюється з бажанням померти [7, с. 102]. Тому із передчуванням смерті в поезії Москальця спостерігаємо різні, аж до суперечливих, настрої – і трагічний (наприклад, у поезії «Нічого не знаю нікого не знаю», «Від смерті у воді» та ін.), і урочистого чекання (наприклад, «У листопаді ти не спиш; скрипить паркет», «Я знаю, що вже зріє у мені», поема «Для вечорів», ін.). Скажімо, в останньому з названих творів виникає символічний образ птахів «цнотливої та мудрої Атени», чий лет у «знаковій системі» «профанів» та «дилетантів»

«...Віщує смерть близьку та пожари. / Але для нас то час святої гри...» [3, с. 187].

Відчуття втаємниченості та сприйняття смерті як межі та прозріння, як «часу святої гри», – стан ліричного суб'єкта, який асоціюється у збірці переважно з темною частиною доби. Ніч та вечір у Москальця – не лише пора для роздумів про вічне чи й одиниця обрахунку часу («ще ніч оця а потім ще три ночі – / і ти залишиш край де гостем кожен» [3, с. 67]). Ніч – закономірний час, який, так би мовити, «за визначенням» значно ближчий до осягнення смерті, аніж світла частина доби. К. Ясперс у «Метафізиці», аналізуючи антиномію дня та ночі, вводить метафоричне протиставлення «закон дня» (який упорядковує існування, базується на ясності та розумі) – «пристрасть до ночі» (руйнує всі порядки, бо будь-який порядок є ілюзією, а неясність – «позачасова пільма істинного» [10, с. 130]) та відзначає: «Закон дня знає смерть як межу і все-таки, по суті, не вірить в неї, якщо екзистенція у сходженні засвідчується в своєму безсмерті. Діючи, я думаю про життя, а не про смерть. <...>. Закон дня дозволяє мені ризикнути смертю, але не шукати її. <...>. Пристрасть же до ночі ставиться до смерті з любов'ю і дрожем страху, як до друга і ворога. Вона нудиться тугою за нею, і так само прагне затримати її; смерть говорить з нею, і вона вступає у спілкування зі смертю» [10, с. 130]. Німецький екзистенціаліст точно пояснив природу двоїстого ставлення людини до смерті, яка зреалізована і в поезії Москальця.

Що ж до самих образів дня та ночі як частин добового циклу, то не випадково автор віддає перевагу саме ночі, причому знову-таки її образ далеко не однозначний. У вже згадуваній поезії «Нічого не знаю нікого не знаю» подибуємо образ тотальної ночі профанного, «несправжнього» існування: «ніколи немає осені і літа немає ніколи / одна тільки ніч буднів і свят / одна тільки ніч а потім кажуть буде смерть / смерть буде кажуть потім а ніч тільки одна / і всі сплять...» [3, с. 80–82]. В іншому випадку ніч (уже не тотальна) може бути часом, коли чиниться гріх («А Іуда з опалих за ніч яблук / викладає хреста» [3, с. 66]); або важливий атрибут поета («...у поетів – і ніч – лише свічка, чи метод, чи звичка...» [3, с. 34]); або просто час безсоння ліричного героя, коли думається про мистецтво та вічне (диптих «Храм»: «Я цілу ніч не спав»; «Надворі ніч густа» [3, с. 155]) і т. ін. Ніч як час роздумів про буття – період «світліший» за день: «ніч триває / але це ніч / що паче дня» [3, с. 61]; «...і

тіло вчиться святості а ти / шукаєш ночами прозору плащаницю...» [3, с. 169]. Хоч, урешті, як-от у знаменитій поезії «Вона», спостерігаємо зовсім інший, протилежний, образ – «Ніч безмежна і пуста» [3, с. 182]. Проте така невідповідність очевидна: «відкритість» нічного часу до творення різних смислів залежить від контекстів та суб'єктивності спостерігача.

Не випадковою є й назва збірки «Нічні пастухи буття» (яка є одним із розділів збірки вибраного «Поезія Келії»). Цей образ автор запозичив із батькової поезії «Нічні пастухи» (батько К. Москальця – Вілій Москалець, український прозаїк), рядки з якої є епіграфом до збірки («Ні, я не жалкую, що пішов у нічні пастухи»). Ще один епіграф – слова з Євангелія від Луки («А в тій стороні були пастухи, які пильнували на полі і нічної пори вартували отару свою») та М. Гайдеггера: «Людина – пастух буття». Тобто автор здійснив своєрідну контамінацію, поєднавши важливі для нього смисли і контексти, які, зокрема, реалізуються в рядках поезії «Тиша зимова зоріє. Вечірнього спокою ризи», яка входить до названої збірки: «Годі шукати людей посеред білого дня, – / Люди існують лиш там, де батько нічний їх чекає, / Світячи на небесах вічно закличні вогні» [3, с. 192–193].

Натомість день у поетичній аксіології автора має меншу цінність: спостерігаємо, що К. Москалець суттєво рідше апелює до цього образу, та й сам образ дня не має такого розмаїтого смислового навантаження, майже не виходячи з системи звичних конотацій (радісний, сумний, марний та под.), наприклад: «мій день, чому ти хмаришся?» [3, с. 91], «Марноти сірих днів – мій оберіг / Від череп'яного достатку і доріг...» [3, с. 64], «Ці марні дні – єдиний мій рятунок» [3, с. 64], «Проминули, короленьку, / наші веселенькі дні...» [3, с. 70] та ін.

Ще одна важлива риса Москальцевого поетичного мислення – акцентування на циклічній обумовленості буття. Найочевидніше у цьому сенсі – циклічність чергування пір доби, зміна дня та ночі. Ось як зображено її в 7 частині циклу «Думи», де рефреном-лейтмотивом, опорою, на яку нанижуються інші смисли, є зображення добового коловороту: «Вже хата вистигає, вже ранок незабаром» – «Вже ранок вистигає, вже день наступає» – «...уже день вистигає, святий вечір надходить» – «серце серед ночі розболиться» – «...Вже хата вистигає, вже ранок незабаром...» [3, с. 37–39]. Такі повтори в названому тексті відіграють роль

ритуалізації, виведення поетичного мовлення у сферу, близьку до обрядової. І у випадку з добовим (як і з будь-яким іншим природним) циклом ритуальний ритм виводить мовця за межі звичайного, земного часу, здійснюється прорив у час сакральний, вічний.

Закономірно спостерігаємо в Москальця і прискіпливу увагу до сезонного ритму зміни пір року. У цей типовий для всієї світової лірики мотив автор додає самотні ноти. У фіналі вже згаданого циклу «Думи» автор після глибоких рефлексій про сенс буття повертається до цілком прагматичного: «...А зараз повинен я бульбу копати, вікна оббити, / дров нарубати, аби не замерзнути взимку. / <...>. / Клопоти є, але я їм радію – вказівкам, / Як треба рухатись далі; куди?» [3, с. 43]. Календарний рух – вказівник і порятунок для поета-філософа, що мешкає в селі, біля землі. Та все ж календарний час села в Москальця переважно позбавлений розкладу селянської обрядовості, а отже, притаманного їй нальоту прагматичності. Це, швидше, найбільш буденний і водночас найбільш таємничий цикл народження і смерті природи через зміну сезонів. Тобто ліричному суб'єктові притаманний радше не селянський практицизм, а філософсько-естетичне сприйняття та ставлення природи, і саме цикл зміни сезонів стає поштовхом для багатьох його рефлексій.

Вочевидь, не останню роль в особливостях зображення плину часу через сезон відіграють в українського автора знову-таки східні впливи: традиційні культури Японії та Китаю час майже завжди зображали як сезон. У класичній японській традиції «моно-но аваре», яка, крім іншого, актуалізувала естетичне та філософсько-етичне переживання світу природи, особливий акцент робиться саме на сезонах, які, крім іншого, мають важливу роль як символічні етапи життя людини: осінь, зокрема пізня, – час смутку і смерті, зима – пора снігу і чистоти, весна – пора цвітіння й молодості, літо – етап найбільшого буяння природи. Постійність повернень і повторень творять безконечну мінливість світу, і в цій його мінливості втілена вічність.

Принцип постійного у змінах, зокрема й у зміні пір року, та «аваре» (сумне зворушення, «чарівний смуток усього на світі») як реакція на його усвідомлення, бо все видиме минує та ілюзорне, тяжіють над світом речей у поетичному універсумі К. Москальця. Тож пори року – вісь, навколо якої часто твориться часопросторова картина вірша чи

поєми. Особливо автор часто згадує осінь, зокрема пізню. Поєма «Для вечорів», цикли «Вісім тьмяних сонетів», «Думи», поезії «Осінь № 546», «Дош», «Милий, невтішний і сивий», «Срібне поле» – у цих та інших творах збірки осінь є переважно порою сумного, елеґійного настрою. У VI сонеті циклу «Вісім тьмяних сонетів», який має промовисту назву «Апокаліпсис», автор творить образ пізньої осені як спокійного сезонного вмирання природи: «Потай зривається листя – канони велять, – / Кривди у тому не бачить, ні свята...» [3, с. 24]. Осінь асоціюється в автора з самотністю: «Закінчується осінь. Ти сидиш / над водами, які раптово стали / чужими, темними і злими; ти один» [3, с. 188], «В осінню негоду серця опадають з гілок у калюжі» [3, с. 35], «Передчуваючи фразу, відлюдну, як осінь...» [3, с. 60]. Проте це прекрасний час наближення до сакрального. Скажімо, в циклі «Думи» автор цитує Т. Шевченка: «...А паче волі осінь полюбіть, / бо гоже ти казав, пророче: / “Ми восени такі похожі / хоч капельку на образ божий...”» [3, с. 45]. А в поємі «Для вечорів» створює розкішний, надзвичайно поетичний образ осінніх вечорів: «Осінні вечори, такі густі, як вина / Що добру сотню літ простояли в льохах / Заможної та славної родини; / Тягучі, наче мед, і тихі, наче плач...» [3, с. 183], «Осінні вечори, сумирний прах / Уже згасаючого року, у якому / Де-де ряхтять зірки...» [3, с. 183], «Осінніх вечорів правдива шляхто, / Бібліотеко найдорожчих книг, / Струнка, нікому не належна вежо!» [3, с. 187] та ін. Такі епізодичні замальовки за глибиною осягнення та настроєвістю налаштовують на асоціації з образом сакральної вічності.

Образ зими в К. Москальця переважно супроводжується епітетом «тихий», часто асоціюється із образом сховку: «Цей тихий грудень, ці поля безсніжні – / Немов душа, праюна і жива» [3, с. 163]; «Зима в селі так лагідна і тиха, / як має бути в цьому світі все» [3, с. 27]. Характерно, що ця тиша, мовчання і напружена робота думки, часто нерадісної – атрибут і традиційних зимових свят, образ яких – лише епізодичний фон (наприклад, вірш IV із циклу «Думи»). Цікавий образ автор створив у вірші «Реставрація зими», який входить у цикл «Вісім тьмяних сонетів», де спостерігаємо сюрреалістичний «добовий колообіг зими у природі», коли щоночі вона «реставрується», відтак «вранці вже нова зима» [3, с. 19].

Весна в Москальця традиційно – атрибут інтимної лірики. Це час буяння природи, кохання і

одкровенень (поезії «Кохання» з циклу «Вісім тьмяних сонетів», «Нічні пастухи буття», «В тремкому полум’ї весни», «Іриси»).

Складніша, розмаїтіша система настроїв у збірці має стосунок до образу літа. Два основні маркери: воно може бути чорним («...паузи... високі та чорні, мов літо» [3, с. 204], «...але що ти пізнати хотів у світі оцьому, / чорному, наче літо двадцять років тому?» [3, с. 204]) і лютим («...найлютіше літечко із літ» [3, с. 89]), а може бути – Господнім. У другому випадку це не лише чи не просто сезон. У поємі «Періоди», де автор найчастіше вживає відповідні епітети, спостерігаємо чітке розмежування на літо «земне», профанне, сповнене марноти і втрат та «Літо Господнє» – «літо, назви для якого не існує» [3, с. 208]. Це останнє – час світла, добра, любові та інших «вічних» речей в авторовій аксіології, які, мов паростки, є в найкращих із людей і які слід щодня в собі плекати: «...Літо Господнє всередині нас, – / білосніжний десант непокірної шляхти небесної, / музиканти і містики, воїни, / неповторні майстри самоспалення» [3, с. 207]. Тому парадокс «покидати літо – це повертатися в Літо», закладений автором у текст («...літо покинувши те, що усі найчорнішим назвали, / довго ідуть, своєї вітчизни та літа шукаючи» [3, с. 205], «... з усіх повертань це повернення в літо / обвуглених спогадів / є останнім; / ми повернемось – навчитися літу...» [3, с. 209–210]), цілком закономірний: автор у цих образах протиставляє минуще та вічне.

Не лише календарно-природні цикли, але значно ширші цикли у бутті загалом є об’єктом прискіпливої уваги автора, бо його інтенції сягають вічності. У поезії «Повторний час» К. Москалець не випадково апелює до постаті Ф. Ніцше: «І божевільний – німець та філософ – / Учив колись, що є повторний час» [3, с. 198]. Ніцшева ідея вічного повернення звучить у багатьох його творах, зокрема в романі-трактаті «Так казав Заратустра»: «Все йде, все повертається, вічно крутиться колесо буття. Все вмирає, все розцвітає знову, вічно тече рік буття» [4, с. 188–189].

Саме ніцшеанські мотиви (хоч не можна заперечувати й інших, релігійно-філософських впливів, де існувала подібна концепція, – давньогрецька піфагорійська школа, індуїзм, буддизм) є двигунами думки в цій та низці інших поезій К. Москальця: меж буття немає – є лише безконечна плинність, рух буття, коли одна вічність змінюється іншою: «Ти живеш / Так високо, що вже

поняття меж / Не є придатними для вжитку, для розмови, – / Всі вимагають неповторності, авжеж; / А ти повторення бажаєш і віднови» [3, с. 199]. У такому випадку земний час перестає існувати як цінність. По-справжньому важлива є лише мить «тепер» (одна з центральних понять філософії М. Гайдеггера, котрий у своїх роботах апелював до вчення Ніцше). Саме так відбувається в поезії «Минаючи мов сон або старе кіно», де К. Москалець творить образок вечірньої розмови з товаришем і де «шурхотіння слів і втомлених думок... / утворюють на мить дорогоцінне шкливо, / в той час, коли усе, без сумніву, тече. // І, може, саме так збувається «т е п е р»... /... / у всьому, що собі народжує т е б е» [3, с. 160]. Така мить «тепер», яка в Гайдеггера зветься «Augenblick» – вирішальний есхатологічний момент, у якому людина перебуває відповідно до своєї віри, – те, що визначає наші буття і час. Тож у Москальця час – продукт вибору всього сущого та його роботи над собою: «Ми сіялися тут. Ми будували час» [3, с. 194]; ба навіть годинник у поетичному світі автора вибирає свій шлях, як-от у вірші «Гнізда радості», де пес спостерігає за тим, «як дзигар вибирає цілу ніч / між гніздами що високо у горах / і тими що є глибоко в мені» [3, с. 15].

Вічність у контексті ідеї «вічного повернення» перетворюється на безконечне сходження. В одному з інтерв'ю К. Москалець, пояснюючи зміст

своїх філософсько-поетичних роздумів, пояснив власне бачення буття й часу: «Якби становлення могло одного разу закінчитися, то воно вже давним-давно і закінчилося б... Однак усе, на мою думку, значно складніше. Однієї прекрасної миті відбувається щось на кшталт повороту сущого в цілому, піщаний годинник, символ вічності, перевертається, замість вичерпаного і згаслого еону (тобто вічності – Л. Л.) спалахує новий. Вічне повторення того самого» [2].

Поезія, поряд із філософією та релігією, належить до тих сфер людської культури, які чи є способом її осягнення, тлумачення, наближення до феноменів часу та вічності. Творчість К. Москальця продовжує поетичну традицію їх осмислення. Елегійний мотив минулості буття пов'язаний у поета з західноєвропейською філософською і поетичною та дзен-буддистською традицією, проте автор доповнює світоглядні запозичення національним колоритом. Базовий концепт поетичного світу К. Москальця «вічність» пов'язаний із філософськими ідеями Платона, М. Гайдеггера, Ф. Ніцше та східними впливами. Ніцшеанський мотив циклічності часу, сприйняття світу як вічно повторюваних подій реалізовано в поезії і на рівні аллюзій, і за рахунок наскрізної уваги автора до зображення зміни сезонів як вічного колообігу природи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барабаш М. «Пілігримівський» катарсис у віршах Костя Москальця [Електронний ресурс] / М. Барабаш. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2013/02/09/piligrimivskij-katarsys-u-virshah-kostja-moskalcja/>

2. Зубрицька Н. Кость Москалець: «Ми всі повинні довідатись про істину людини в Божих очах» [Електронний ресурс] / Н. Зубрицька. – Режим доступу: <http://zaxid.net/article/30636>

3. Москалець К. Поезія Келії / Костянтин Москалець. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2017. – 255 с.

4. Ніцше Ф. Так казав Заратустра: Книжка для всіх і ні для кого. Жадання влади / Фрідріх Ніцше ; перекл. з нім. А. Онишко та П. Тарашук. – К. : Дніпро ; Основи, 1993. – 415 с.

5. Пастух Т. Сторінками єдиного тексту Костянтина Москальця [Електронний ресурс] / Тарас Пастух. –

Режим доступу : <http://litakcent.com/2009/04/23/storinkamy-jedynoho-tekstu-kostjantyna-moskalcja/>

6. Пастух Т. Чуттєве світіння слова Костянтина Москальця / Т. Пастух // Москалець К. Мисливці на снігу. – Львів : ЛА «Піраміда», 2011. – С. 5–9.

7. Ружмон Дені де. Любов і західна культура / Деніде Ружмон ; пер. з франц. Ярина Тарасюк. – Львів: Літопис, 2000. – 304 с.

8. Сливинський О. Будь на березі, дивись [Електронний ресурс] / О. Сливинський. – Режим доступу: <http://litforum.com.ua/index.php?r=18&a=6033>

9. Хайдеггер М. Письмо о гуманизме / М. Хайдеггер // Хайдеггер М. Время и бытие : статьи и выступления. – М. : Республика, 1993. – С. 192–220.

10. Ясперс К. Философия. Книга третья. Метафизика / К. Ясперс ; пер. А. К. Судакова. – М. : «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2012. – 296 с.

REFERENCES

1. Varabash M. «Pilihrymivskyi» katarsys u virshakh Kostia Moskaltsia (2013). Available at: [http://](http://litakcent.com/2013/02/09/piligrimivskij-katarsys-u-virshah-kostja-moskalcja/)

litakcent.com/2013/02/09/piligrimivskij-katarsys-u-virshah-kostja-moskalcja/ (in Ukrainian)

2. Zubrytska N. Kost Moskalets: «My vsi povynni dovidatys pro istynu liudyny v Bozhykh ochakh» (2008). Available at: https://zaxid.net/mi_vsi_povynni_dovidatis_pro_istynu_lyudini_v_bozhih_ochah_kost_moskalets_n1067666 (in Ukrainian)
3. Moskalets K. Poeziia Kelii (2017). Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. 255 p. (in Ukrainian)
4. Nitshe Fridrikh. Tak kazav Zaratustra: Knyzhka dlia vsikh i ni dlia koho. Zhadannia vlady (1993). Kyiv: Dnipro ; Osnovy. 415 p. (in Ukrainian)
5. Pastukh T. Storinkamy yedynoho tekstu Kostiantyna Moskaltsia (2009). Available at: <http://litakcent.com/2009/04/23/storinkamy-jedynoho-tekstu-kostiantyna-moskalcja/> (in Ukrainian)
6. Pastukh T. Chuttieve svitinnia slova Kostiantyna Moskaltsia (2011). // Moskalets K. Myslyvti na snihu. Lviv: LA «Piramida». P. 5–9. (in Ukrainian)
7. Ruzhmon, Deni de (2000). Liubov i zakhidna kultura. Lviv: Litopys. 304 p. (in Ukrainian)
8. Slyvynskiy O. Bud na berezi, dyvys (2013) Available at: <http://litforum.com.ua/index.php?r=18&a=6033>. (in Ukrainian)
9. Haydegger M. Pismo o gumanizme (1993) // Haydegger M. Vremya i bytie : stati i vyistupleniya. Moskva : Respublika. P. 192–220. (in Russian)
10. Yaspers K. Filosofiya. Kniga tretya. Metafizika (2012). Moskva: «Kanon+» ROOI «Reabilitatsiya». 296 p. (in Russian)

ANNOTATION

L. LAVRYNOVYCH

«THE YEAR OF GRACE INSIDE OF US»: ETERNAL AND TRANSIENT IN KOSTIANTYN MOSKALETS' POETRY

The article deals with the analysis of K. Moskalets' collection of selected works «Poetry of the Monastic» (2017) viewed from the aspect of temporality, due to which the conceptual picture of the world in the author's poetry is elaborated.

K. Moskalets belongs to the writers who consider poetry as a dialogue with the world, where the poetic Ego strives not only for self-expression, but also for the search of universal existential questions. One of the author's characteristic traits is the system of motifs connected with philosophical views on time, eternity and passing. An elegiac motif of existence fluidity in the works of K. Moskalets is associated with the Western European poetic and Zen-Buddhist philosophical tradition. At the same time, the author complements the attitudinal borrowings with national color. An existential issue of the poetic works with the defined motif is being investigated in the article. The work also characterizes artistic expressions of image creation by means of temporal semantics.

One of the main concepts of K. Moskalets' poetic world is «eternity». The peculiarities of the author's perception of Plato's («a myth about cave») and Heidegger's («language is the home of existence») ideas, as well as their projection onto the author's comprehension of the eternity and instance phenomena, have been analyzed. Divine eternity in K. Moskalets' artistic world is the state of anticipation, so physical death is sometimes defined in the poetry as goodness, as the egress to the space of freedom and eternity. One more obvious impact on Moskalets as a poet in the aspect of temporality is the notion of perpetual returning from F. Nietzsche (however, no one can argue against other religious and philosophical impacts with the similar conception – the Ancient Greek Pythagorean School, Hinduism, Buddhism). The motif of the cyclical nature of time, and world perception as a repeated series of events is implemented in poetry both on the level of direct allusions (a «Repeated Time poem») and owing to the writer's attention to the advance of seasons and a day-night cycle as the constant cycling of nature. The poetics of a season has been generally analyzed in the collection (namely, its correlation with the oriental tradition).

Key words: modern Ukrainian lyrics, K. Moskalets, poetics, temporality, time, eternity.